

PAPER DETAILS

TITLE: Dîvânü Lügâti't-Türk'te Bulunan Hayvan Adlarının Derleme Sözlüğündeki İzleri

AUTHORS: Muharrem ÖZDEN

PAGES: 1479-1502

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/701289>

Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper: Özden, M. (2019). "Dîvânü Lügâti't-Türk'te Bulunan Hayvan Adlarının Derleme Sözlüğündeki İzleri", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2): 1479-1502
Geliř Tarihi / Received Date: 26.11.2018 **Kabul Tarihi / Accepted Date:** 03.02.2019

Arařtırma Makalesi

DÎVÂNÜ LÜGÂTİ'T-TÜRK'TE BULUNAN HAYVAN ADLARININ DERLEME SÖZLÜĞÜNDEKİ İZLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Muharrem ÖZDEN

Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

muharremozden@trakya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8307-706X

Öz

Dîvânü Lügâti't-Türk, Karahanlı döneminde yazılan, Orta Türkçe dönemine ait önemli bir eserdir. Kâşgarlı Mahmut bin Hüseyin bin Muhammed tarafından hazırlanmış olan Türkçenin bilinen ilk sözlüğü *Dîvânü Lügâti't-Türk* sadece bir sözlük değil aynı zamanda ansiklopedik bir eser olma özelliğini taşımaktadır. Eser, içerik olarak bize o dönemdeki Türk boyları, bu boyların kullandıkları lehçeler arasındaki farklılıklar ve en önemlisi de dönemin söz varlığı hakkında bilgi vermektedir. Göçebe bir hayat sürdüren Türk topluluklarının kullandıkları söz varlığı doğal olarak yaşadıkları sosyal hayatla ilintilidir. Bu dönemde yaşayan Türk topluluklarının sosyal hayatının merkezinde hayvanlar bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkçenin ilk sözlüğü *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te bulunan hayvan adlarının günümüz Anadolu ağızlarındaki izleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkçenin tarihin hiçbir döneminde kesintiye uğramayan serüveni göz önünde bulundurulduğunda, Orta Türkçe dönemine ait bu söz varlığının günümüz Anadolu ağızlarındaki kullanımı bizlere dilimizin çağlara hükmeden yapısıyla ilgili önemli ipuçları verecektir.

Anahtar Kelimeler: Dîvânü Lügâti't-Türk, Orta Türkçe, Hayvan Adları, Sözlük, Anadolu Ağızları.

TRACES OF ANIMAL NAMES IN DÎVÂNÜ LÜGÂTİ'T-TÜRK IN COMPILATION DICTIONARY

Abstract

Dîvânü Lügâti't-Türk written in the period of Karahanlı is an important work of the Middle Turkish period. It is the first known dictionary of Turkish prepared by Kâşgarlı Mahmut bin Hüseyin bin Muhammed, is not only a dictionary but also an encyclopaedic work. The work gives us information about the Turkish stature of the period, the differences between the Turkish of these tribes, and most importantly the vocabulary of the period. The vocabulary used by the Turkish communities, which lead a nomadic life, is naturally related to the social life they live in. At the centre of the social life of Turkish communities living in this period are animals. In this study, the traces of animal names used in *Dîvânü Lügâti't-Türk*, which is the first dictionary of Turkish language, are tried to be determined in today's Anatolian dialects. The use of the vocabulary existence belonged to middle Turkish period in Anatolian dialects will release dues related to its dominating structure during the ages.

Keywords: Dîvânü Lügâti't-Türk, Middle Turkish, Animal Names, Dictionary, Anatolian Dialects.

1. GİRİŞ

Türk kültürünün durmadan geliştiğı uzun yüzyıllar içinde, Kâşgarlı Mahmut'un dünya Türklüğüne ve bilim dünyasına armağan ettiğı *Dîvânü Lügâti't-Türk* adlı meşhur eseri, bugün bile büyük ve özgün bir eser olma özelliğini korumaktadır. Eser bugün, geniş coğrafyaya

yayılmış, birbirlerinden az ya da çok farklı Türk lehçelerine ayrılmış bulunan dilimizin en eski ve birleştirici kaynağıdır. Bu kaynak eserle Türk obaları, bozkırları, Türk kültürünün varı yoğun bir araya toplanmış ve kendi deyimiyle zihnimize nakşedilmiştir. Türkçenin Karahanlı sahasında meydana getirilmekle beraber, Kâşgarlı'nın ulaşabildiği Türk coğrafyasının, Türk dünyasının söz varlığını, kelime hazinesini toplayan şaheseri *Dîvânü Lügâti't-Türk*'ünde de ortak kültürün, ortak dünya görüşü ve sosyal hayatın izlerini takip edebilmekteyiz. Eserde ortak kültür ve sosyal hayatın yansımaları olarak o dönemin Türk dünyasında bulunan ve Türk toplumunun ekonomik ve sosyal hayatında etkili olan avcılık ve hayvancılıkla ilgili kavramlar, nesneler ve inançlarla ilgili kelimeleri, deyimleri görmekteyiz. Bilinçli ve geniş görüşlü bir Türkçü olan Kâşgarlı, çağının bir etnografi olarak, Türk göçebe yaşam ve kültürünün belirli noktaları üzerinde durmayı unutmamıştır. Eserde ortak kültür ve sosyal hayatın yansıması olarak gördüğümüz unsurlar arasında hayvancılık ve avcılıkla ilgili kavramlar ve bunların dile yansımaları önemli yer tutmaktadır (İlhan ve Şenel, 2008a: 259-277).

İnsanın kendi türünden sonra en yakınında yer alan hayvanlar, kültürlerin oluşmasında ve şekillenmesinde önemli bir yer tutar. Başlangıçta yabani hayvanlardan korunmak için onlarla mücadele eden insan, sonraki dönemlerde hayvanlardan çeşitli bakımlardan yararlanma düşüncesi içerisinde olmuştur. Tavuğun yumurtası, ineğin sütü, boğanın gücü, eşeğin dayanıklılığı tanındıkça onlarla daha iyi ilişkiler içerisine girilmiş ve hayvanlardan en üst seviyede faydalanma yoluna gidilmiştir (Uçar, 2013: 1-19). Tabiat ile iç içe yaşayan Türk milletin sosyal ve ekonomik hayatında hayvanlar ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Yıllar yılı geçimini hayvan yetiştiriciliğiyle sürdüren Türkler, var olma mücadelelerinde en büyük faydayı hayvanlardan görmüş, efsanelerinde, destanlarında, inanışlarında onlara birçok semboller yükleyerek kültürel kimlik kazandırmıştır (Doğan, 2002: s. 615). Küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğiyle diğer tarım etkinlikleri en önemli ekonomik faaliyetleri arasında olmuş, Anadolu'nun hayvan çeşitliliği ve ehil hayvan yetiştirmeye olan elverişliliği bugüne kadar süren uğraş alanlarını getirmiştir (Gümüştam, 2011: 11).

Genel olarak bakıldığında ise savaşçı ve avcı toplumlarda önemli yere sahip olan hayvanlar, aynı oranda Türkler için de önem arz eder. Av merasimini savaşa hazırlık olarak gören Türkler, avcılığı önemsemişler ve hayatlarını da bu yönde şekillendirmişlerdir. Türkler için kutsal sayılan pek çok hayvan, Türk kültür tarihi açısından da önemli olmuş ve bu hayvanlar Türklerin ataları olarak kabul edilmişlerdir. Roux (2005: 90), eski Türkler hayvanın insanla aynı kandan, aynı kemikten olduğunu ve aynı ruhu taşıdığını belirtmekle birlikte Türklerin hayvana değil, ataya taptıklarını söyler. Böylece Türkler, pek çok hayvanı ata ruhu olarak görmüşlerdir. Çeşitli hayvanlardan türediklerini savunan Türkler, bu hayvanların da

özelliklerine sahip olduklarına inanmış ve onlar gibi davranmaya çalışmışlardır. Bu yüzden çeşitli dönemlerde Türkler bôri ve buka gibi hayvanların isimlerini şahsi ad olarak almış ve bu hayvanların kendi atalarının olduğuna inanmışlardır. Türkler aynı zamanda kendilerini hayvanlara benzeterek onların savaşçı özelliğine sahip olabileceklerini düşlemişlerdir (Tokyürek, 2013: 223).

Türkçenin ilk sözlüğü *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te kullanılan hayvan adlarının günümüz Anadolu ağızlarındaki izleri başlıklı bu çalışmada öncelikle *Dîvânü Lügâti't-Türk* üzerinde bir tarama çalışması yapılmıştır. Bu tarama çalışmasında Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu'nun *Dîvânü Lügâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)* isimli eserinden faydalanılmıştır. *Dîvânü Lügâti't-Türk*'ün dizin bölümünden hayvan adları tespit edilip, örnek cümlelerle desteklenmiştir. Hayvan adlarından ve açıklama bölümünden sonra parantez içinde gösterilen rakamların ilki el yazmasının sayfa numarasını, eğik çizgiden sonraki ikinci rakam çevirideki sayfa numarasını göstermektedir. Çalışmanın giriş bölümünden sonra *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te bulunan hayvan adlarının orijinal şekilleriyle beraber Latince bilimsel karşılıkları bir tablo hâlinde gösterilmiştir. Daha sonra hayvanlar cins (tür) bakımından sınıflandırılmış; kuşlar, binek ve yük hayvanları, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar, balıklar ve suda yaşayan diğer hayvanlar, kümes hayvanları, yaban hayvanları, sürüngenler, sinek/böcek/haşerat, ev hayvanları ve diğerleri olmak üzere 10 ayrı alt kategoriye ulaşılmıştır. Son bölümde, ortaya çıkan hayvan adları *Derleme Sözlüğü*'nde taranmış ve günümüz Anadolu ağızlarında hâlen aynı şekilde kullanılan kelimeler, farklı bir hayvan adına dönüşmüş olan kelimeler ve hayvan adından farklı bir kelimeye dönüşenler şeklinde 3 kategoriye ayrılmıştır. Tarama yapılırken kelimelerin varyantları veya ses değişimiyle ortaya çıkan yeni hayvan adları da tasnifin içine sokulmuştur. Tabiidir ki *Derleme Sözlüğü*'nde hâlihazırda bulunmayan kullanımlar incelemede kullanılmamıştır. Çalışmanın genelinde kullanılan kısaltmalar ise "kısaltmalar" başlığı altında verilmiştir.

Tablo 1. Bazı Hayvan Adlarının Dîvânü Lügâti't Türk'teki Kullanılan Şekilleri ve Latince Karşılıkları

<i>Dîvânü Lügâti't-Türk'te Kullanılan Şekli</i>	<i>Latince Adı</i>		
<i>alañır</i>	<i>Jaculusjaculus</i>	<i>budursın</i>	<i>Coturnix</i>
<i>aya yersgü</i>	<i>Vespertilio</i>	<i>burslan</i>	<i>Felis pardus</i>
<i>bagırlak</i>	<i>Querquedula</i>	<i>buzagu tılı</i>	<i>cırzewın</i>
<i>baka</i>	<i>Anura</i>	<i>çağan</i>	<i>Scorpio</i>
<i>balıkçın</i>	<i>Ardea cinerea</i>	<i>çekürge</i>	<i>Acridium</i>
<i>baybayuk</i>	<i>Tunewwit</i>	<i>çetük</i>	<i>Felis domesticus</i>
<i>bitmül</i>	<i>Fructus Piperis longi</i>	<i>çibek karguy/kırguy</i>	<i>yu'yu'</i>
<i>boynak</i>	<i>Lacertus</i>	<i>çulık</i>	<i>Scolopax rusticola</i>
		<i>il kuş</i>	<i>Gypaetus barbatus</i>
		<i>kara kuş (1)</i>	<i>Gypaetus barbatus</i>
		<i>kara kuş (2)</i>	<i>Hieraetus fasciatus</i>

<i>kargılaç</i>	<i>Hirundo</i>
<i>karguy</i>	<i>Accipiter nisus</i>
<i>karınca</i>	<i>Formica</i>
<i>karlıgaç</i>	<i>Hirundo</i>
<i>karsak</i>	<i>Vulpes corsac</i>
<i>keklik</i>	<i>Perdrix</i>
<i>kekük</i>	<i>Falco tinnunculus</i>
<i>kelegü</i>	<i>Antechinomys</i>
<i>keler</i>	<i>Lacertus</i>
<i>keslinçü</i>	<i>wezegat</i>
<i>kıl kudruk</i>	<i>Anas acuta</i>
<i>kıl kuş</i>	<i>Anas acuta</i>
<i>kırguy</i>	<i>Accipiter nisus</i>
<i>kiş</i>	<i>Martes zibelilina</i>
<i>koburga</i>	<i>Strigiformes</i>
<i>koñuz</i>	<i>Brachynus crepitans</i>
<i>kökegün</i>	<i>Calliphoridae</i>
<i>köti kızlak</i>	<i>Sitta neumayer</i>
<i>Közkeni</i>	<i>Lampyrus noctiluca</i>
<i>kunduz</i>	<i>Castor fiber</i>
<i>kuşgaç</i>	<i>Passer domesticus</i>
<i>kuzgun</i>	<i>Corvus corone</i>
<i>müñüz baka</i>	<i>Testudo</i>
<i>sagızgan</i>	<i>Pica pica</i>
<i>sagızgan</i>	<i>Pica pica</i>
<i>sakırku</i>	<i>Ixodida</i>
<i>sanduvaç</i>	<i>Luscinia megarhynchos</i>
<i>seçe</i>	<i>Passer domesticus</i>
<i>sıçgan</i>	<i>Rattus</i>
<i>sıgırçık/sıgırçuk</i>	<i>Sturnus vulgaris</i>

<i>siñek</i>	<i>Culex pipiens</i>
<i>sondılaç</i>	<i>Troglodytes</i>
<i>sugur (1)</i>	<i>Marmota marmota</i>
<i>sugur (2)</i>	<i>Oryctolagus cuniculus</i>
<i>suñkur</i>	<i>Falco rusticolus</i>
<i>suw sığırı</i>	<i>Buffelus</i>
<i>süglin</i>	<i>Phasianus colchicus</i>
<i>süwlin</i>	<i>Phasianus colchicus</i>
<i>takuk</i>	<i>Gallus</i>
<i>tawışgan</i>	<i>Lepus europeus</i>
<i>tegiñ</i>	<i>Martes zibelilina</i>
<i>teñilgüç</i>	<i>Milvus migrans</i>
<i>teñilgün</i>	<i>Milvus migrans</i>
<i>tewe kuş</i>	<i>Struthio camelus</i>
<i>togrıl</i>	<i>Accipiter gentilis</i>
<i>toñuz</i>	<i>Susacrofa domestica</i>
<i>torıgā</i>	<i>Alauda arvensis</i>
<i>ular</i>	<i>Perdix</i>
<i>us</i>	<i>Vultur monachus</i>
<i>üpgük</i>	<i>Upopa epops</i>
<i>üpüp</i>	<i>Upopa epops</i>
<i>ürüñ kuş</i>	<i>Falco rusticolus</i>
<i>üyez</i>	<i>Sorbus</i>
<i>yagan</i>	<i>Elephas</i>
<i>yañan</i>	<i>Elephas</i>
<i>yarısa</i>	<i>Vespertilio</i>
<i>yarpuz</i>	<i>Herpestes ichneumon</i>
<i>yun kuş</i>	<i>Pavo</i>
<i>zanbı</i>	<i>Grillus domesticus</i>

2. DÎVÂNÜ LÜGÂTİ’T-TÜRK’TE KULLANILAN HAYVAN ADLARININ CİNS (TÜR) BAKIMINDAN SINIFLANDIRILMASI

2.1. Kuşlar

añ Yağı ilaç olarak kullanılan bir kuş. [*Yağı avuca sürüldüğü zaman elin öbür tarafından çıkar.*] (DLT 32/19) **añıt** Angut, ördeğe benzer kırmızı renkli bir kuş (DLT 59/45) **aya yersgü** Yarasa. (Vespertilio) [*Çigil lehçesi. Bazıları bunu yarısa diye adlandırır.*] (DLT 631/526) **bağırlak** Bağırlak. [*Querquedula*] (DLT 251/220-252/221) **bala** Kuş yavrusu; genel olarak hayvan yavrusu. (DLT 403/313-482/386-547/447) **balıkçın** Balık avlayan beyaz bir kuşun adı. (*Ma:liku’l-ħazi:n-Ardea cinerea*) (DLT 255/224) **baybayuk** Nağmeleriyle coşku veren, ağaç dallarına asılı şekilde, zenbile benzer yuva kuran bir kuş. (*Tunewwit*) (DLT 523/423) **bitmül** Dârıfûlful. (*Fructus Piperis longi*) (DLT 242/210) **boz kuş** Bozkuş (*Akdoğan*). (DLT 269/236) **budursın** Bıldırcın. (*Coturnix*) (DLT 256/224) **çagrı** Çakır kuşu. (DLT 212/182-435/340-590/483) **çekik** Kayalıklarda yaşayan, serçeye benzer alacalı bir kuş. (DLT 490/320) **çibek karguy/kırguy** Atmacadan küçük, yırtıcı bir kuş. (*yu’yu*) (DLT 195/167-551/452) **çulık** Üveyik büyüklüğünde alacalı bir su kuşu. (*çulluk=Scolopax rusticola*) (DLT 191/164) **çumguk** Ayak tüylerinde beyaz lekeler olan karga, alakarga. (DLT

28/13-236/205) **çumuk** Oğuzlarda, ayak tüylerinde beyaz lekeler olan karga, alakarga. (DLT 28/13-236/205) **il kuş** Akbaba. (*Gypaetus barbatus*) (DLT 36/23-167/144) **karakuş** Karakuş. (*Gypaetus barbatus*)(DLT 542/443) **karakuş** Tavşancıl.(*Hieraaetus fasciatus*)(DLT 166/144) **karga** Karga. (DLT 132/116-214/184-277/241) **kargılaç** Kırlangıç. (*Hirundo*) (DLT 263/229-264/230-523/423) **karguy** Atmaca. (*Accipiter nisus*) (DLT 195/167-551/452) **karlıgaç** Kırlangıç. (*Hirundo*) (DLT 263/229) **kaşgalak** Ördekten küçük bir tür su kuşu. (DLT 263/229) **kāz** Kaz. (DLT 64/51-133/116-244/212-355/283-499/400-500/401-509/409-601/493-612/505) **keklik** Keklik. (*Perdrix*) (DLT 241/209) **kekük** Kerkenez, kemiği aşk için hazırlanan büyüde kullanılan bir kuş. (*Falco tinnunculus*) (DLT 409/320) **kıl kuş** Kılkuş. (*Anas acuta*) (DLT 169/146) **kıl kuş** Kılkuş. (*Anas acuta*) (DLT 169/146) **kırguy** Atmaca. (*Accipiter nisus*) (DLT 316/259-551/452) **kız kuş** Renk bakımından ispinoza benzeyen bir kuş. (at) (DLT 167/144) **koburga** Baykuş. (*Strigiformes*) (DLT 245/214) **korday** Kuğu. (DLT 551/451) **kök topulgan** Bildircin türünden bir kuş. [*Bunun kanatlarının çelikten olduğu söylenir. Dağın burnuna vurduğu zaman öbür tarafından çıkar. Bunu bana, kendisinden çok faydalandığım biri söyledi.*] (DLT 259/226) **köti kızlak** Kaya kuşu. (*Sitta neumayer*) (DLT 238/207) **közkünek** Şahine ve kertenkeleye benzer bir kuş. [*Rüzgâr vasıtasıyla (bir yere) ulaşır.*] (DLT 263/229) **kuş** Kuş. (DLT 16/8 - 29/15 - 36/23 - 92/85 - 98/91 - 123/109 - 143/125 - 160/140 - 164/142 - 166/144 - 167/144 - 169/146 - 220/190 - 238/206 - 265/233 - 267/234 - 269/236 - 272/238 - 273/238 - 289/246 - 310/255 - 353/282 - 358/285 - 362/288 - 366/290 - 375/296 - 386/303 - 400/311 - 427/333 - 430/336 - 437/341 - 446/350 - 461/366 - 471/377 - 482/386 - 507/407 - 526/427 - 530/431 - 542/443 - 543/443 - 547/447 - 588/482 - 600/492 - 601/493 - 614/509 - 617/512 - 619/514) **kuşgaç** Serçe. (*Passer domesticus*) (DLT 229/198) **kuzgun** Kuzgun. (*Corvus corone*) (DLT 221/190-551/451) **lāçın** Şahin. [*Yırtıcı kuşlardandır.*] (DLT 206/176) **ördek** Ördeğe benzer su kuşları. [*Şu atasözünde geçer: Kāz kopsa ördek kölüg ige.nü.r. Anlamı şudur: Kaz gölden kalkarsa ördek oraya sahip çıkar. Bir kavmin büyüğü uzaklaştığı zaman orada büyüklük taslayan kişi için söylenir.*] (DLT 64/51-118/106-263/229-277/241-452/355-614/509) **sagızgan** Saksagan. (*Pica pica*) (DLT 258/226) **sagızgan** Saksagan. (*Pica pica*) (DLT 220/190) **sanduvaç** Bülbül. (*Luscinia megarhynchos*) (DLT 264/230-523/423-580/477) **seçe** Oğuzcada serçe. (*Passer domesticus*) (DLT 541/442) **semürgük** Balasagun lehçesinde bülbüle benzer bir kuş. (DLT 411/321) **sıgırçık/sıgırçuk** Sıgırçık. (*Sturnus vulgaris*) (DLT 250/220-252/221) **sondılaç** Çalı kuşu. (*Troglodytes*) [*Atasözü: Sondıla.ç ış erme.s örtgü.n tepme.k. Anlamı: Harman dövmek çalikuşunun işi değildir. Bu, güçsüz birinin güç gerektiren bir iş yapmak istemesi, fakat gücü yetmemesi*

durumunda söylenir.] (DLT 262/229-264/230-523/423) **suñkur** Yırtıcı kuşlardan birinin adı, sungur. (*Falco rusticolus*) [Togrıldan daha küçüktür.] (DLT 611/503) **süglin** Sülün. (*Phasianus colchicus*) (DLT 223/192) **süwlin** Sülün. (*Phasianus colchicus*) (DLT 223/192-224/194-449/352) **tartar** Kumruya benzer bir kuş. (DLT 244/212) **teñilgüç** Oğuzcada çaylak. (*Milvus migrans*) (DLT 613/507) **teñilgün** Diğer Türklerin dilinde çaylak. (*Milvus migrans*) (DLT 613/507) **tewe kuş** Deve kuşu. (*Struthio camelus*) (DLT 166/144) **tođ** Toy kuşu. (DLT 495/397-505/405) **togrıl** Yırtıcı kuşlardan biri. (Çakırdoğan, Tuğrul-Accipiter gentilis) (DLT 242/210-611/503) **torigā** Tarla kuşu, toygır. (*Alauda arvensis*) (DLT 521/420) **turna** Turna. (DLT 550/450) **turumtay** Yırtıcı ve avcı kuşlardan biri. [İyi avcıdır.] (DLT 552/453) **ular** Erkek keklik. (*Perdix*) (DLT 73/60-373/294) **us** Akbaba, kerkes kuşu (*Vultur monachus*). (DLT 30/16-121/108-464/368) **ügi** Türklerde ve Kıpçaklarda baykuş. (DLT 7/4-91/82-494/396-550/450) **ühi** Baykuş. (DLT 7/4-91/82-493/396-550/450) **üpgük** Çigil lehçesinde hüdüh, çavuş kuşu. (*Upopa epops*) (DLT 52/37-67/54) **üpüp** Hüdüh, çavuş kuşu. (*Upopa epops*) (DLT 52/37) **ürüñ kuş** Akdoğan. (*Falco rusticolus*) (DLT 166/144-269/236) **yaba kulak** Yabaku ve Yemek lehçesinde baykuş. (DLT 468/372) **yarısa** Yarasa. (*Vespertilio*) (DLT 631/526) **yun kuş** Tavus kuşu. (*Pavo*) (DLT 167/ 144-507/407)

2.2. Binek ve Yük Hayvanları

ağır Atın erkeği, aygır.(DLT 13/7-60/46-87/78-103/94-124/109-124/110-317/259-323/263-343/277) **āk at** Türklerde (ölçünlü Türkçede) kır at. [Türklerde at için kullanılarak “kır at” anlamında āk at denir.] (DLT 53/39) **ala at** Alaca renkli at. (DLT 53/39) **arkun** Yabani aygırla ehli kısıraftan doğan at, küheylan. [Yarıştā en iyi koşan attır.] (DLT 66/53-212/182) **atan** İğdiş edilmiş deve. [Şu atasözünde geçer: atan yü. ki aş bolsa açka az körnü. r. Anlamı şudur: İğdiş devenin üzeri yemekle dolu olsa bile aç onu çok acıktığından dolayı az görür.] (DLT 50/35) **aygır** Aygır. (DLT 496/397) **bī** Türklerde kısırak. (DLT 481/385-535/437-580/477) **botu** Deve yavrusu. (DLT 73/59) **botuk** Memeden kesilmiş deve yavrusu. (DLT 541/441) **azıglıg** Dişi çıkmış at, dişi yeni çıkmış hayvan. (DLT 85/76) **boymul** Boynunda ak olan at vb. (DLT 522/422) **bugra** Erkek deve. (DLT 103/94-211/182-222/192-260/227-409/ 320-431/337-556/459-568/468-573/471) **bulak at** Geniş sırtlı, kısa boylu at. (DLT 191/163) **bul at** Ayağında halka şeklinde beyazlık bulunan at. (DLT 169/145) **çilgü** Kızıl doru. (DLT 216/186) **çuwga** Hızlı posta ulaklarının yolda aldığı ve sonrakini buluncaya kadar bindiği at. (DLT 214/184) **eşek** Eşek. (DLT 389/305) **eşgek** Eşek. (DLT 68/54-70/56) **eşyek** Eşek. (DLT 68/54-70/56-128/113-157/136-246/216-471/377-587/481-589/482) **ıkılaç** Küheylan. [Şu atasözünde geçer: Alp erig yawrıtma ıki.la.ç arka.sın yagrıtma. Anlamı şudur: “Kahraman adama kötülük yaparak onu zayıflatma;

*küheylanın belini yara yapma.”] (DLT 81/71) **ingen** Dişi deve. [Şu atasözünde geçer: *İnge.n uñrasa botu bozla.r. Anlamı şudur: Dişi deve inlerse, yavrusu ses verir*. Akrabaların birbirlerini sevmeleri ve şefkatli davranmaları için söylenir.] (DLT 73/59-147/128) **kaşga (at, koy)** Vücudu siyah, başı beyaz (koyun), gözlerinin çevresi siyah, yüzü beyaz olan (at, deve vb.) (DLT 214/184) **kısır** Kısarak. (DLT 124/110) **kısarak** Kısarak. (DLT 110/99-112/101-183/156-238/207-246/215-250/219-317/259-482/386-514/412-576/474-584/479) **kızgul** Kül rengi ile alaca arasında donu olan (at) (DLT 242/211) **köş at** Hükümdarın yanına koşulan at. (DLT 498/399) **kölük** Yük hayvanı. (DLT 197/169) **körpe** Zamanından sonra deve yavrusu. (DLT 209/180) **kuba at** Doru ve sarı arasındaki at. (DLT 540/441) **kulan** Yabani eşek. (DLT 115/103-136/118-209/179-214/184-496/397) **kulnaçı kısarak** Doğurmak üzere olan kısarak. (DLT 246/215) **munduz yoriga at** Yorga yürüyüşten başka yürüyüş bilmeyen at. (DLT 230/200) **oy at** Yağız at. (DLT 36/23) **ozuk** Yarıştı vb. şeylerde öne geçen (at). (DLT 45/31) **ög at** Dört yaşını geçmiş at. (DLT 35/22) **özlük** Üzerinde karar kılınan at. (DLT 633/529) **salga at** Taşkın at. (DLT 214/184) **şas at** Ürkek at. (DLT 511/410) **sıp** İki yaşına girmiş olan sipa; iki yıllık at. (DLT 160/139-244/212) **teve** Oğuzlarda deve. (DLT 504/404 - 593/486 - 636/532) **tewe** Deve. (DLT 26/12 - 76/63 - 193/166 - 196/168 - 244/212 - 249/219 - 275/239 - 282/243 - 306/253 - 311/256 - 364/289 - 369/292 - 375/296-389/305 - 392/307 - 393/308 - 394/308 - 438/342 - 465/369 - 470/376 - 491/393 - 503/403 - 504/404 - 518/417 - 526/428 - 533/433 - 544/445 - 570/469) **tıg at** Kula ile doru arası at. (DLT 498/400) **tış at** Akıtması, gözünün ön kısmına kadar olan at. (DLT 497/399) **tokum** Kesimlik at. (DLT 200/171-238/206-341/275-470/376) **torug/torıg** Doru (at vb.) (DLT 170/ 146-187/160) **torum** Sütten kesilmiş ve annesi hamile olan deve yavrusu. (DLT 200/171) **torumlug** Deve yavrusu olan (kişi). (DLT 249/219) **töküz** Alnında beyazlık olan, akıtmalı (at vb.). (DLT 183/156-185/158) **ugar at** Alnı beyaz olan at. (DLT 38/25) **ugar bul** Alnında ve ayağında beyaz olan at. (DLT 169/145) **ügürlüg adgır** Kısraıkları olan aygır. (DLT 87/78) **yabıtak** Üzerinde eyer veya örtü olmayan, çıplak (at). (DLT 465/369-465/369-523/422) **yügrük at** Yarış atı. (DLT 464/368)*

2.3. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvanlar

azma Taşağının derisi yarıldığı için cinsi muamele yapamayan koç. (DLT 77/65) **baldır kozi** Doğurma zamanının başlangıcında doğan kuzu. (DLT 229/199) **bogrul** Boğazında beyazlık olan (koyun) (DLT 242/210) **boymul** Boynunda ak olan koyun vb. (DLT 522/422) **buzagu** Buzağı. (DLT 41/28-224/194-263/229-419/329-482/386) **çepiş** Altı aylık keçi yavrusu. (DLT 185/158) **eçkü** Keçi. (DLT 60/46-77/64-270/237-327/266-399/311) **erkeç** Erkeç. [Şu atasözünde geçer: *Erkeç eti em bolu.r eçkü eti yil bolu.r. Anlamı şudur: Erkeğin eti deva olur; keçinin eti ise şişirici olur; karında gazı harekete geçirir.*] (DLT 60/46) **ingek** İnek. (DLT 68/54-482/386) **keçi** Oğuzcada keçi.

(DLT 541/442) **koç** Koç. [Oğuzcadır.] (DLT 161/141-359/286) **koçnar** Koç. (DLT 161/141-319/261-486/389-611/503) **kön** Argu lehçesinde koyun. (DLT 26/12-504/404) **kozu** Kuzu. (DLT 5/3-112/101-153/133-223/192-229/199-259/226-420/329-486/389-544/444-563/464-620/516-635/531) **körpe** Zamanından sonra doğan kuzu, buzağı. (DLT 209/180) **mama** Harman yerindeki kılavuz öküz. [Bu da öküzler arasındaki öküzdür ki harman dövülürken diğer (öküzlerin) hepsi bunun etrafında döner.] (DLT 549/449) **man yaşlıg köy** Dört yaşını geçen koyun. [Koyundan başkası için söylenmez.] (DLT 514/412) **op** Argu lehçesinde, harman yerindeki kılavuz öküz. (DLT 29/15) **öküz** Öküz. [Şu atasözünde geçer: Öküz ada.kı bolgınça buza.gu başı bolsa yi.g. Anlamı şudur: “Buzağının başı olmak öküzün ayağı olmaktan daha iyidir.” Yani kendi kendini yönetmek, başkasına tabi olmaktan iyidir.”] (DLT 41/28-41/28-224/194-263/229-627/522) **sıgır** Sığır. (DLT 183/156-308/254-361/287) **sokar köy** Boynuzsuz koyun. (DLT 207/177) **suw sığırı** Su sığırı, camız, manda. (Buffelus) (DLT 183/156) **şutu** Genç koyun. (DLT 541/442) **teke** Teke. (DLT 486/389-546/446) **toklı** Altı aylık kuzu. (DLT 66/52-217/186) **tokum** Kesimlik hayvan. (DLT 200/171-238/206-341/275-470/376) **torpu** Buzağı. (DLT 209/179) **tüge** İneğin, iki yaşına gelmiş erkek yavrusu. (DLT 546/446) **ud/ud** Çigil lehçesinde sığır, öküz. (DLT 34/21 - 412/324 - 619/514) **yılku** Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar. (DLT 15/8 - 43/29 - 47/33 - 58/44 - 77/65 - 79/67-127/112 - 133/116 - 145/126 - 166/143 - 167/144 - 207/178 - 232/201 - 242/210 - 316/259 - 459/362 - 476/381 - 487/389 - 523/423 - 572/471 - 576/473 - 481/385)

2.4. Balıklar ve Suda Yaşayan Diğer Hayvanlar

baka Kurbağa.(Anura) (DLT 49/34-545/445) **balık** Balık. (DLT 49/34-190/162-250/219-375/295-382/300-383/301-437/341) **başgan** 20-45 kilo ağırlığında büyük balık. [50-100 rıtl ağırlığındaki büyük balık. Kavmin büyüklüğü ona benzetilir ve bodun başga.nı denir; “kavmin reisi” demektir.] (DLT 220/190) **çapak** Türk gölünde bulunan küçük bir balık türü. (DLT 191/163) **kamıçak** İribaş. (Kurbağa kurtçuğu) (DLT245/213) **kiş** Samur. (Martes zibelilina) (DLT 498/399) **kunduz** Kunduz. (Castor fiber) [Su köpeğidir.] (DLT 230/200) **tegiñ** Samur. (Martes zibelilina) (DLT 606/498) **yeñgeç** Oğuz lehçesinde yengeç. (DLT 611/ 505)

2.5. Kümes Hayvanları

ördek Ördek. [Şu atasözünde geçer: Kāz kopsa ördek kölüg ige.nü.r. Anlamı şudur: Kaz gölden kalkarsa ördek oraya sahip çıkar. Bir kavmin büyüğü uzaklaştığı zaman orada büyüklük taslayan kişi için söylenir.] (DLT 64/51-118/106-263/229-277/241-452/355-614/509) **takagu** Horoz ve tavuğun genel adı. (DLT 68/54-174/149-224/194-449/352) **takagun** Horoz. (DLT 116/105) **takuk** Türkmen lehçesinde tavuk. (Gallus) (DLT 409/319-450/353-492/393)

2.6. Yaban Hayvanları

ağırak Ön ayaklarından biri veya ikisi beyaz olan dađ tekesi. [*Koyunların kođu gibidir.*] (DLT 84/74) **alañır** Bir tür sıçan; aktavşan. (*Jaculusjaculus*) [*Sıçan cinsinden bir şey. Aktavşandır (Jaculusjaculus). Türkmenler onu yer.*] (DLT 91/82) **apa** Kıpçak lehçesinde ayı. (DLT 55/41) **aplan** Sıçan cinsinden bir hayvan. (DLT 72/59) **ār bōri** Sırtlan. (DLT 52/38) **argun** Yarım arşın uzunluğunda vücudu olan bir sıçan türü. [*Onunla duvar yarıklarında bulunan serçeler avlanır. Koyunun üzerine atlarsa koyunun eti sararır. Uyuyan insanın üzerine sıçarsa, insan idrar tutukluğuna uğrar.*] (DLT 72/59) **arkar** Dađ keçisi. [*Boynuzundan bıçak sapı yapılır.*] (DLT 71/58-115/103-212/182) **arslan** Aslan. (DLT 50/35-53/39-88/79-155/134-206/176-341/275-410/321-446/350-482/386-560/461-568/468-622/519) **ayıg** Oğuz, Kıpçak ve Yağma lehçelerinde ayı. (DLT 54/40) **āz** As, kakım. (DLT 53/38) **bīçin** Maymun. (DLT 206/176) **bōri** Kurt, bōrū. (DLT 30/16-66/52-80/69-104/95-169/146-216/186-317/259-541/442-542/443-556/459-557/459) **burslan** Pars (*bebr- Felis pardus*) –arslan ile birlikte kullanılır- (DLT 625-521) **buzagu tılı** Küçük bir fare türü (*cirzewen*) [*Küçük bir hayvandır.*] (DLT 224/194) **çekün** Ada tavşanı yavrusu. (DLT 203/173) **çoçuk** Domuz yavrusu. (DLT 191/164) **enük** Aslan, sırtlan, kurt yavrusu. (DLT 49/34) **esri** Kaplan. (DLT 75/63) **karsak** Karsak. (*Vulpes corsac*) (DLT 238/206) **kelegü** Jerboa, keseli fare. (*Tarla faresi büyüklüğünde sıçrayıcı bir kemirgen- Antechinomys*) (DLT 225/194) **keyik** Yabani hayvan (*wahş*), av hayvanı (*sayd*), herhangi bir hayvanın vahşisi (geyik, kaban, dađ keçisi vb. hayvanlar) (DLT 19/9-89/80-111/100-119/106-136/118-150/130-212/182-268/235-313/257-328/267-343/276-418/328-518/417-630/525) **keyik** Geyik, ceylan (*zaby*) (DLT 339/274-411/323) **kotuz** Yabani öküz. (DLT 184/157) **kösürge** Sıçanlardan bir tür. (DLT 245/214) **kösürgen** Bir tür köstebek. (DLT 260/227) **kur baka** Kara kurbağası. (DLT 496/397) **kurt** Oğuzlarda (yırtıcı) kurt. (DLT 172/148-446/350) **küzen** Kuş ve köstebek avlamak için kullanılan sıçan cinsinden bir hayvan. (DLT 204/174) **merdek** (Ayı, domuz vb..) yavrusu. (DLT 241/210) **sarsal** Samura benzer küçük bir hayvan, sansar (*Martes martes*) (DLT 242/211) **sıçgan** Fare (*Rattus*), sıçan. (DLT 50/35-174/149-206/176-220/190-398/310-560/461-562/463-568/468-622/519) **sugur** Dađ sıçanı. (*Marmota marmota*) [*Küçük bir hayvandır; insanın kaba etine benzer; derisinden yağmurluk yapılır.*] (DLT 183/156) **sugur** Ada tavşanı. (*Oryctolagus cuniculus*) (DLT 380/299) **sukak** Ak geyik. (DLT 115/103-409/319) **tañıl keyik** Ön bacaklarında çizgiler olan ceylan vb. hayvanlar. (DLT 604/496) **tawışgan** Tavşan. (*Lepus europeus*) (DLT 174/149-256/224-262/228) **teke** Geyiklerin erkeği. (DLT 546/446) **tilkü** Tilki. (DLT 39/26-212/182-216/186-271/238-435/340-446/350-521/421-553/455) **toñja** Filleri öldüren bir tür pars. (*Bebr*) [*Esas budur; ancak bu isim Türklerde kalmıştır ve anlamı onlarda*

*devam etmektedir. Unvan olarak çok kullanılır. Toḡa Xan, Toḡa Tigi.n vb. kullanılır. Türklerin büyüğü olan hükümdar Afrasiyab Toḡa Alp Er olarak adlandırılır; anlamı “bebr” gücünde olan kahraman adam”dır.] (DLT 605/496) **toḡuz** Domuz. (*Susacrofa domestica*) (DLT 153/133-241/210-435/340-605/495-615/511) **yagan** Fil. (*Elephas*) (DLT 456/360) **yamlan** Bir çeşit sıçan. (DLT 460/364) **yaḡan** Fil. (*Elephas*) (DLT 371/293-573/472-608/501) **yarpuz** Yılan öldüren bir hayvan, firavun faresi. (*Herpestes icheneumon*) (DLT 461/365)*

2.7. Sürüngenler

ajlaḡ Kertenkele. [*Oḡuzcada kertenkele.*] (DLT 71/57) **alavan** Timsah. (DLT 82/71) **boynak** Kertenkele. (*Lacertus*) (DLT 522/421) **böke** Büyük yılan. [*Atasözü: Yiti başlıg yil böke. Anlamı: Yedi başlı yılan. Kahramanlar da bununla adlandırılabilir. Mesela Yabaku ulularından bir büyük (kişi) Böke Budraç olarak adlandırılmıştı. Gazi Arslan Tigin bunlarla savaştığında Yüce Tanrı bunları bozguna uğrattı. Müslümanlar 40.000 idi; Böke Budraç ile olan kâfirler ise 700.000 idi.*] (DLT 545/446) **ingek** Oḡuzcada kaplumbağanın dişisi. (DLT 68/54) **keler** Kertenkele. (*Lacertus*) (DLT 183/156) **keslinçü** Başı küçük, kuyruğu uzun büyük keler (*wezegat*) (DLT 552/453) **müḡüz baka** Kaplumbağa. (*Testudo*) (DLT 545/445) **neg** Timsah. (DLT 513/411) **neg yılan** Yılan. (DLT 513/411) **ok yılan** Kendisini insan ve başkasının üzerine fırlatan yılan. (DLT 31/17-457/360) **sögan yılan** Büyük fakat zararsız yılan. (DLT 206/176) **yılan** Yılan. (DLT 31/17-76/63-121/108-174/149-206/176-237/238-274/239-404/314-406/316-457/360-461/365-513/411)

2.8. Sinek/Böcek/Haşerat

arı Arı, eşek arısı. [*Bu Arapçaya uygun düşmüştür; çünkü eri: Arapçada “bal”dır; Türkçede ise kendisinden bal çıkana (bal yapan hayvana) denir. Çigil Türkleri bala arı yağı derler; anlamı “arının yağı”dır.*] (DLT 56/42-429/335-565/466) **atgak** Bağırsak kurdu. (DLT 72/58) **bī** Oḡuz lehçesinde örümcek. (DLT 535/437) **böḡ** Örümcek. (DLT 500/401) **böy** Oḡuzcada örümcek. (DLT 505/405-535/437) **bürge** Pire. [*Taşkın ve hafif adam ona benzetilerek bürge kişi denir.*] (DLT 215/185) **çaḡan** Akrep. (*Scorpio*) (DLT 206/176) **çekürge** Oḡuzcada çekirge. (*Acridium*) [*Türklerde çekirgenin uçmadan önce, yerde sürü halinde oluşu. Buna benzetilerek ailedeki çocukların çocukluğu, askerlerin yoğunluğu için çekürge teg sü denir; anlamı “yoğunluğu çekirge gibi olan asker”dir.*] (DLT 245/214) **çümeli** Çigil lehçesinde karınca. (DLT 225/195) **karınça** Karınca. (*Formica*) (DLT 250/220-251/220-608/500) **koḡuz** Domuzlan, osurgan böceği. (*Brachynus crepitans*) (DLT 603/495) **kökeḡün** Göksinek (*etsineḡi-Calliphoridae*) (DLT 103/94-409/320) **kömiçe** Sivrisinek. (DLT 223/193) **köminçe** Sivrisinek. (DLT 601/493) **közkeni** Ateş böceği. (*Lampyrus noctiluca*) (DLT 247/216) **kudgu-kudgu**

Karasinek. (DLT 214/184-605/496) **kurt** Kurt. (böcek) (DLT 172/148) **küye** Keçe vb. şeyleri yiyen güve. (DLT 519/418) **muguzgak** Argu lehçesinde, bal arısına benzer sinek. (DLT 252/221) **örümçek** Örümcek. (DLT 87/78) **sakırku** Kene, sakırğa. (Ixodida) (DLT 245/214) **sarıçga** Çekirge. **siñek** Yerleşik olanların dilinde sivrisinek (*Culex pipiens*), göçebelerde ise karasinek (*Stomoxys calcitrans*) (DLT 270/237-439/342-486/388-604/496-605/496) **sirke** Başta bulunan bit yumurtası. (DLT 216/186) **sunzu** Bir pire türü, muhtemelen bit (KM: "tahminime göre bit.") (DLT 213/183) **tarıg biti** Buğdaya düşen küçük kurtçuklar. (DLT 161/140) **üyez** Oğuzcada sokucu sivrisinek, üvez. (Sorbus) (DLT 54/40) **zanbı** Cırcır böceği. (*Grillus domesticus*) (DLT 634/530)

2.9. Ev Hayvanları

çetük Oğuzcada kedi (*Felis domesticus*), dişi kedi. (DLT 195/167-498/399) **enük** Köpeğin yavrusu. (DLT 49/34) **ıt** Köpek, it. (DLT 29/16 - 89/80 - 92/86 - 98/91 - 149/130 - 155/134 - 169/146 - 174/149 - 183/156 - 184/157 - 188/161 - 197/169 - 256/224 - 267/235 - 269/236 - 271/238 - 306/252 - 311/256 - 377/297 - 411/323 - 415/325 - 418/328 - 454/356 - 474/379 - 475/380 - 539/440 - 547/447 - 557/459 - 559/461 - 571/470 - 586/480 - 599/490 - 616/515) **kewük müş** Çigil lehçesinde erkek kedi. (DLT 197/169) **müş** Çigil lehçesinde dişi kedi. (DLT 220/190-271/237-321/262-498/399-562/463) **ogul** (Kedi, köpek vb. için) yavru. (DLT 271/ 237-311/256)

2.10. Diğerleri

başgıl Başı beyazlaşmış (hayvan) [*Dört ayaklılardan başı beyazlaşanlara başgıl yılka denir.*] (DLT 242/210) **başıl** Tepesinde beyaz leke bulunan (hayvan). (DLT 198/169) **borsmuk** Kaba ete benzer küçük bir hayvan. (*Meles*) (DLT 625/521) **borsuk** Oğuzlarda kaba ete benzer küçük bir hayvan. (*Meles*) (DLT 625/521) **bögrül** Böğrü ak hayvan. (DLT 242/210) **çoçuk** Her şeyin yavrusu. (DLT 191/164) **igış** Asi hayvan. (DLT 73/60) **iktü** Kesim için beslenen hayvan. (DLT 70/56) **karı** Yaşlı, herhangi bir şeyin yaşlısı; kesimlik hâle gelmiş hayvan. (DLT 206/176-279/242-499/400-543/444-627/522) **kısır** Kısır hayvan. (DLT 183/156-481/385) **kög yılka** Sürü halinde yayılan hayvanlar. (DLT 500/401) **kusgaç** Siyah bir hayvancık. [*İnsanı ısırır, Oğuzca.*] (DLT 229/198) **ög** Orta yaşı geçmiş hayvan. (DLT 35/22) **öküş yılka** Huysuz ve inatçı hayvan. (DLT 43/29) **sokar** Boynuzu olmayan hayvan. (DLT 207/177) **targıl** Alaca; sırtında beyaz siyah, alacalı çizgiler bulunan (hayvan). (DLT 12/6-242/210) **tok** Boynuzsuz, boynuzu olmayan (hayvan). (DLT 167/144) **torlak** Her hayvanın cılızı. (DLT 235/204) **tuyaglıg** Tırnaklı, toynaklı (hayvan) (DLT 523/423) **tülek yılka** Tüyü kışın dökülüp yazın çıkan hayvan türü. (DLT 207/178) **ügür** At, koyun, geyik, carıye, bağirtlak kuşu ve deve gibi şeylerin sürüsü. (DLT 39/26-124/110-145/126-196/168-343/277-446/350)

3. DÎVÂNÜ LÜGÂTİ’T-TÜRK VE DERLEME SÖZLÜĞÜ’NDE ÖRTÜŞEN HAYVAN ADLARI

(Bu tasnifin içine ölçünlü dille örtüşen bazı hayvan adları dâhil edilmemiştir. Ayrıca kelimelerin ses değişimiyle varyantlaşmış şekilleri de tasnifin içinde bulunmaktadır.)

3.1. Derleme Sözlüğü’nde Hâlen Aynı Hayvan Adı Olarak Kullanılan Kelimeler

► **añut** Angut, ördeğe benzer kırmızı renkli bir kuş (DLT 59/45) **anut** Ördekten daha iri, kiremit renkli bir çeşit kuş, angıt. (DS: Salda, Yeşilova -Brd.; Kızılca, Tavas-Dz.)

► **balıkçın** Balık avlayan beyaz bir kuşun adı. (Ma:liku’l-ḥazi:n-Ardea cinerea) (DLT 255/224) **balıkcin** Balıkçıl (kuş). (DS: Aşağılıca-Es.; -Kn.) **balıkçın** Balıkçıl (kuş). (DS: Darıveren, Acıpayam-Dz.; Karaözü, Gemerek-Sv.)

► **botu** Deve yavrusu. (DLT 73/59) **bodu** Deve yavrusu. (DS: Aydoğmuş -Isp.; Ermenek -Kn.; Kaş-Ant.)

► **botuk** Memeden kesilmiş deve yavrusu. (DLT 541/441) **botuk** Deve yavrusu. (DS: Boyabat-Sn-Gaz.)

► **boymul** Boynunda ak olan at, koyun vb. (DLT 522/422) **boymul** Boynu siyah koyun. (DS: Akpınar-Or.; Piraziz-Gr.)

► **bugra** Erkek deve. (DLT 103/94-211/182-222/192-260/227-409/320-431/337-556/459-568/468-573/471) **buğur** (1) Damızlık deve. (DS: Mengeser, Doğubayazıt -Ağ.; Bayağşar, Beyşehir -Kn.) (2) Burulmuş erkek deve. (DS: Iğdır -Kr.) (3) Erkek deve. (DS: Körküler, Yalvaç -Isp.)

► **buzagu** Buzağı. (DLT 41/28-224/194-263/229-419/329-482/386) **buzavu** Buzağı. (DS: Hocaköy -Kn.) **bıza/bızâ** Buzağı. (DS: Navlu, Çeltik, Kavak, Yeşilova -Brd.; Çıtak, Çivril, Acıpayam -Dz.; İğneciler, Aşağısoku, Mudurnu -Bo.; Devrek -Zn.; Peşman, Daday -Ks.; Zile -To.; Hasanoğlu -Ank.; Müsgebi, Bodrum -Mğ.) **bızağ** Buzağı. (DS: Nefsiköseli, Görele -Gr.; -Yz.) **bızağa** Buzağı. (DS: Beşikdüzü, Vakfıkebir -Tr.) **bızağı** Buzağı. (DS: Alâattin, Acıpayam -Dz.; İbik, İskilip -Çr.; -To.; Taşoluk, Göksun -Mr.; Kayapa, Lalapaşa -Ed.) **bızav** Buzağı. (DS: Varto -Bt.; -Vn.; Kerkük) **bizov** Buzağı. (DS: Iğdır -Kr.) **bozağı** Buzağı. (DS: Ereğli -Kn.) **buzah** Buzağı. (DS: Engiz, Bafra -Sm.) **buzak** Buzağı. (DS: Çamköy, Gölhisar -Brd.; Bakırköy, Kırkağaç -Mn.; Kükürt -Kü.; -Zn.; Kaptanpaşa, Çayeli -Rz.) **buzov** Buzağı. (DS: Çilehane, Reşadiye -To.; Karaçay aşireti, Kadınhanı -Kn.)

► **bürge** Pire. [Taşkın ve hafif adam ona benzetilerek bürge kişi denir.] (DLT 215/185) **bürge** Pire. (DS: Divanyolu-İst.) **bürçe** Pire. (DS: Kırım ve Köstence göçmenleri, Başhöyük, Kadınhanı Kn.) **büre** Pire. (DS: Belen -Ada.)

► **çapak** Türk gölünde bulunan küçük bir balık türü. (DLT 191/163) **çapak** Tatlı su

balığının iri pullusu. (DS: Teke, Şile-İst.)

► **çekik** Kayalıklarda yaşayan, serçeye benzer alacalı bir kuş. (DLT 490/320) **çekik** Serçe büyüklüğünde tarla kuşu. (DS: Ortaköy, Çal-Dz.; Taşoluk, Göksun -Mr.; Dont -Mğ.)

► **çepiş** Altı aylık keçi yavrusu. (DLT 185/158) **çepiş** Bir yaşındaki keçi yavrusu. (DS: Fethibey -Af.; Eşme -Uş.; Tahtacı -İsp.; Çamköy, Gölhisar -Brd.; Darıveren, Acıpayam, Sarayköy, Narlıdere, Söğüt, Honaz-Dz.; -Ay.; Çitak, Menemen-İz.; Irlamaz-Mn.; Dilmeler, Savaştepe -Ba.; Fili, Biga -Çkl.; Gökçesu, İsmetiye -Brs.; Yenice, Simav, Gazelyakup, Hisarköy, Domaniç, Tavşanlı, Kızılcaören -Kü.; Barcak, Söğüt -Bil.; Sivrihisar, Keskin -Es.; Tavşancıl, Gebze -Kc.; Düzce, İğneciler, Mudurnu, Dadıç -Bo.; -İst.; Kapullu, Safranbolu, Kozlu-Zn.; Köçekli, Taşköprü-Ks.; -Çkr.; -Çr.; Boyabat -Sn.; -Tr.; Kızılçakçak, Arpaçay, Iğdır-Kr.; -Ur.; Çayırılı, Haymana, Ayaş-Ank.; -Mğ.; -Tk.) **çebiş** Bir yaşındaki keçi yavrusu. (DS: Karabağ, Dişli, Bolvadin-Af.; Eşme ve köyleri-Uş.; Uluborlu, Uluğbey, Yassıviran, Senirkent, Atabey-İsp.; Devri, Bucak ve köyleri, Karamanlı, Tefenni, Ambarcık, Gölhisar, Kozluca, Çeltikçi, Çalış, Arvalı-Brd.; Kadıköy, Buldan, Bereketli, Tavas, İshaklı, Bulkaz, Çivril, Çal-Dz.; Sürez, Bozdoğan-Ay.; Kemaliye, Alaşehir-Mn.; Demirkapı, Susurluk, Kerem, Burhaniye-Ba.; -Kü.; Bozan, Tokat-Es.; Kandıra-Kc.; Akyazı ve çevresi-Sk.; Osmancık, Buğabağı, Çıkrık, Mecitözü-Çr.; Çilehane, Reşadiye, Çayır, Zile, Taşova, Kızılköy-To.; Denizli, Beşikdüzü, Vakfıkebir-Tr.; Uluşiran, Şiran-Gm.; Refahiye ve çevresi-Ezc.; -Dy.; -Ml.; Kilis-Gaz.; Göksun, Şekeroba-Mr.; Antakya ve köyleri, Hisarcık, Yayladağı-Hat.; Çöplü, Telin, Gürün, Çepni, Iğdeli, Gemerek, Hüyük, Şarkışla, Zara, Yıldızeli, Divriği-Sv.; Türkmenaraplısı-Yz.; Bala, Beypazarı, Haymana-Ank.; Çiçekdağı-Krş.; Avşar aşireti, Pınarbaşı, Kızılviran, İncesu, Bünyan, Develi, Hisarcık-Ky.; -Nş.; Bor ve köyleri-Nğ.; Ermenek-Kn.; Seyhan-Ada.; Apturrahmanlar, Serik-Ant.; Marmaris, Bodrum, Çaltılar-Mğ.; -Ed.) **çepiç** Bir yaşındaki keçi yavrusu. (DS: Navlu, Yeşilova -Brd.; Hırka, Tavas-Dz.; Tepeköy, Torbalı, Bayındır-İz.; Pelitköy, Burhaniye-Ba.; Karaoğlan, Mustafa Kemal Paşa, Akalan, Orhaneli-Brs.; -Kü.; Sivrihisar-Es.; Çatalca ve köyleri, Bakırköy-İst.; Peşman, Daday-Ks.; Kasaba, Çarşamba-Sm.; Çayağzı, Dutlu, Şavşat-Ar.; -Md.; Nazimiye-Tn.; -Sv.; Boğazlıyan Yz.; -Nğ.; Gödene-Kn.; -Ada.; Kaş, -Ant.; Lüleburgaz-Krk.)

► **çetük** Oğuzca'da kedi (*Felis domesticus*), dişi kedi. (DLT 195/167-498/399) **çetük** Kedi yavrusu. (DS: İnaltı, Ayancık, Boyabat-Sn.; Zile-To.)

► **erkeç** Erkeç. [Şu atasözünde geçer: Erkeç eti em bolu.r eçkü eti yil bolu.r. Anlamı şudur: Erkeğin eti deva olur; keçinin eti ise şişirici olur; karında gazı harekete geçirir.] (DLT 60/46) **erkeç** Üç ya da dört yaşlarında olan enenmiş erkek keçi. (DS: Çığrı, İncesu, Dinar, Eskiakviran, Emirdağ-Af.; Sücüllü, Örkenez, Yalvaç, Bağlıllı, Şarkîkaraağaç-İsp.; Kozagaç,

Göhlisar, Çamlık, Kestel, Bucak, Başpınar, Yayla, Tefenni, Kayadibi, Güney, Yeşilova, Kozluca, Çebiş, Arvalı, Çerçin-Brd.; İsabey, Çal, Darıveren, Acıpayam, Sarayköy ve köyleri, Bulkaz, Çivril, Kösten, Honaz-Dz.; Dallica, Nazilli, Eğridere, Kuyucak, Sürez, Eymir, Bozdoğan-Ay.; Tire, Ödemiş ve köyleri, Kiraz ve köyleri-İz.; Alaşehir, -Mn. ve çevresi; -Ba.; Gazelyakup, Tavşanlı, -Kü.; Sivrihisar, Balçıkhisar-Es.; İğneciler, Mudurnu, Göynük-Bo.; Akyazı-Sk.; Aliköy, Çaycuma-Zn.; Peşman, Daday-Ks.; -Sn.; Sıralı, Kavak-Sm.; Niksar-To.; Dört Yol-Hat.; Ceritmüminli, Keskin, Üçem, Bala, Solakuşağı, Şereflikoçhisar, Çanılı, Ayaş, Çayırılı, Haymana, Sobran, Nallıhan, Elecik-Ank.; Bor-Nğ.; Alan, Çumra, Karaçay aşireti, Başhöyük, Kadınhanı, Ermenek ve köyleri, Gödene, -Kn.; Anamur ve köyleri, Civanaylağı, Mersin, Mut ve köyleri-İç.; Güzelsu, Akseki, Murtıma -Ant.; Milas, Marmaris, Yerkesik-Mğ.)

► **karakuş** Karakuş. (*Gypaetus barbatus*) (DLT 542/443) **karakuş** Tavşancıl. (*Hieraaetus fasciatus*) (DLT 166/144) **karakuş (1)** Kartal. (DS: Eğridir ve köyleri, Sütçüler -Isp.; -Ks.; -Gaz.; -Krş.; Bor -Nğ.; -Ant.) **(2)** Çaylak. (DS: Büyükkabaca, Senirkent-Isp.; Merzifon-Ama.; -Ezc.; Afşin-Mr.; Pınarbaşı-Ky.)

► **keler** Kertenkele. (*Lacertus*) (DLT 183/156) **keler** Kertenkele. (DS: Yalvaç, Senirkent, Uluborlu, Keçiborlu-Isp.; Güney, Salda, Yeşilova-Brd.; Darıveren, Acıpayam, -Dz.; Bozdoğan, -Ay.; Alaşehir-Mn.; Bayadı-Or.; Bor, -Nğ.; Akçalar, Seydişehir, Ermenek-Kn.; Akseki, Çomaklıdede, Korkuteli-Ant.; Milas, Bodrum, Yerkesik-Mğ.)

► **kıl kuşruk** Kılkuşruk. (*Anas acuta*) [Ördeğe benzer bir kuş. İlkbaharda gelir. Beyler onu birbirlerine hediye ederler.] (DLT 170/146) **kılkuşruk (1)** Boz renkte, kuyruğu uzun ilkbaharda görülen bir çeşit yaban ördeği. (DS: Bafra -Sm.; -Nğ.; ve yöresi) **(2)** Çulluk. (DS: -İst.)

► **kız kuş** Renk bakımından ispinoza benzeyen bir kuş. (at) (DLT 167/144) **kızkuşu** Başı sorguçlu küçük bir kuş, çulluk. (DS: -Bo.)

► **sakırku** Kene, sakırğa. (*Ixodida*) (DLT 245/214) **sakırğa** Kene. (DS: Büyükhacılar -Isp.; Fili, Biga, Lâpseki-Çkl.; -Es.; Kandıra -Kc.; Lâdik-Sm.; Antakya-Hat.; Aşar köyleri, Pınarbaşı-Ky.; Bahçeli, Bor-Nğ.; Mut köyleri-İç.; Lüleburgaz-Krk.)

► **sanduvaç** Bülbül. (*Luscinia megarhynchos*) (DLT 264/230-523/423-580/477) **sanduvaç** Bülbül: Sanduvaç ötüyor. (DS: Seferihisar-İz.) **sandugaç** Bülbül. (DS: -Tn.)

► **suñkur** Yırtıcı kuşlardan birinin adı, sungur. (*Falco rusticolus*) [Togrıldan daha küçüktür.] (DLT 611/503) **sungur** Doğana benzer bir çeşit avcı kuş. (DS: Ürgüp-Nğ.)

► **suw sığırı** Su sığırı, camız, manda. (*Buffelus*) (DLT 183/156) **susığırı** Manda, dişi manda. (DS: Lâpseki-Çkl.; Karacabey-Brs.; Gölpazarı-Bil.; Yuvacık, İzmit-Kc.; Kurşunlu-Çkr.; -Sm.; Cevdetiye, Osmaniye-Ada.; Şahpaz, Çorlu-Tk.)

► **toğ** Toy kuşu. (DLT 495/397-505/405) **toy** Kartaldan büyük, eti yenen bir çeşit kuş, yabankazı. (DS: Kumdanlı, Yalvaç-Isp.; Çepni, Gemerek-Sv.; Bor-Nğ.)

► **toklı** Altı aylık kuzu. (DLT 66/52-217/186) **toklu** Altı aylıktan bir yaşına kadar kuzu. (DS: Kumdanlı, Yalvaç-Isp.; -Çr.; Çilehane, Reşadiye-To.; Salman, Akkuş-Or.; Çepni, Gemerek-Sv.; Bor-Nğ.; Akçalar, Seydişehir-Kn.) **toglu** Altı aylıktan bir yaşına kadar kuzu. (DS: Bulanık-Mş.)

► **torum** Sütten kesilmiş ve annesi hamile olan deve yavrusu. (DLT 200/171) **torum** Deve yavrusu. (DS: Gelendost-Isp.; Karkıncık, Tefenni-Brd.; Dağal, Çal-Dz.; Bergama, Bornova-İz.; Alaşehir-Mn. ve çevresi; -Ba.; Tosya-Ks.; -Ur.; -Kn.; Datça-Mğ.; -Ed.)

► **ügi** Türklerde ve Kıpçaklarda baykuş. (DLT 7/4-91/82-494/396-550/450) **üğü** Kartal büyüklüğünde, sarı tüylü, gözleri gündüz görmeyen bir çeşit yırtıcı kuş. (DS: -Çr.; Fethiye-Mğ.) **üğü** Kartal büyüklüğünde, sarı tüylü, gözleri gündüz görmeyen bir çeşit yırtıcı kuş. (DS: Emirşahlar, Anamur-İç.)

► **ügür** At, koyun, geyik, carıye, bağırtlak kuşu ve deve gibi şeylerin sürüsü. (DLT 39/26-124/110-145/126-196/168-343/277-446/350) **üyür** Yılkı bir aygır yönetimindeki kısarak, tay sürüsü. (DS: Türkistan)

► **üyez** Oğuzcada sokucu sivrisinek, üvez. (Sorbus) (DLT 54/40) **üvez** Sivrisinek. (DS: Nazimiye-Tn.; Antakya-Hat.)

► **yılkı** Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar. (DLT 15/8 - 43/29 - 47/33 - 58/44 - 77/65 - 79/67 - 127/112 - 133/116 - 145/126 - 166/143 - 167/144 - 207/178 - 232/201 - 242/210 - 316/259 - 459/362 - 476/381 - 487/389 - 523/423 - 572/471 - 576/473 - 481/385) **yılkı** Başboş dolaşan at, öküz, inek vb. sürüsü. (DS: Ömerli-Sm.; Merzifon-Ama.)

► **yügrük at** Yarış atı. (DLT 464/368) **yügrük(1)** İyi yürüyen, koşan (at vb. için). (DS: Gelendost, Eğridir köyleri, -Isp.; Çal-Dz.; Alaşehir -Mn.; Köprüören, Tavşanlı-Kü.; İkipınar, Mihaliççık -Es.; Osmancık-Çr.; -Sn.; Sarayözü, Ezine-Çkl.; Merzifon ve köyleri-Ama.; Niksar -To.; -Ezm.; Gürün -Sv.; -Kr.; Bor-Nğ.) (2) Koşu atı. (DS: Lüleburgaz-Krk.)

3.2. Derleme Sözlüğü'nde Başka Bir Hayvan Adı Olarak Kullanılan Kelimeler

► **azıglı** Dişi çıkmış at, dişi yeni çıkmış hayvan. (DLT 85/76) **azılı** Kart erkek yaban domuzu. (DS: Yassıviran, Senirkent-Isp.; Kuşbaba, Bucak-Brd.; Yeşilyuva, Acıpayam-Dz.; -İst.; İğneciler, Mudurnu-Bo.; Varay-Ama.; Taşova-To.; Coğulhan, Afşin-Mr.; Hisarcık, Yayladağı, Reyhanlı ve Amik Ovası-Hat.; Çukurbağ, Ermenek-Kn. ilçe ve köyleri-Ada.; Silifke-İç.; Milâs, Yerkesik, Eldirek, Fethiye-Mğ.)

► **azma** Taşağının derisi yarıldığı için cinsi muamele yapamayan koç. (DLT 77/65)

azma Siyah renkli, gagasının üzerinde küçük küçük beyaz benekli çukurluklar olan iri güvercin. (DS: -Sv.)

► **böke** Büyük yılan. [Atasözü: Yiti başlıg yıl böke. Anlamı: Yedi başlı yılan. Kahramanlar da bununla adlandırılabilir. Mesela Yabaku ulularından bir büyük (kişi) Böke Budraç olarak adlandırılmıştı. Gazi Arslan Tigin bunlarla savaştığında Yüce Tanrı bunları bozguna uğrattı. Müslümanlar 40.000 idi; Böke Budraç ile olan kâfirler ise 700.000 idi.] (DLT 545/446) **böge** (1) Geceleri ışığa gelen ağulu böcek. (DS: Akçaköy, Yeşilova-Brd.; Falaka, Bayındır-İz.) (2) Batakılıkta yaşayan, zehirli bir böcek. (DS: Alâattin, Acıpayam-Dz.)

► **böri** Kurt, börü. (DLT 30/16 - 66/52 - 80/69 - 104/95 - 169/146 - 216/186 - 317/259 - 541/442 - 542/443 - 556/459 - 557/459) **börü** Böcek, akrep, çıyan, örümcek vs. (DS: İskilip-Çr.; Berit ve Gâvurdağı Yörük aşiretleri-Mr.; -Ng.)

► **bugra** Erkek deve. (DLT 103/94-211/182-222/192-260/227-409/320-431/337-556/459-568/468-573/471) **buğra** (1) Hindi. (DS: Kabaklı, Yalova -Brs.) (2) Arslan. (DS: -Mr.)

► **çuluk** Üveyik büyüklüğünde alacalı bir su kuşu. (çulluk=Scolopax rusticola) (DLT 191/164) **çuluk** Hindi. (DS: -Bo.; Kargı-Çr.; -Gm.) **culuk** Hindi. (DS: Emirdağ -Af.; Eğridir ve köyleri -Isp.; Tavas -Dz.; Savaştepe -Ba.; Emet -Kü.; Söğüt -Bil.; Tokat -Es.; Düzce -Bo.; Kargı -Ks.; Çıkrık, Mecitözü -Çr.; Bafra -Sm.; -Ama.; Zile, Taşova, Reşadiye -To.; Oltu -Ezm.; Ergen -Ezc.; Elbistan -Mr.; -Sv. ve ilçeleri; Alcı -Yz.; Solakuşağı, Şereflikoçhisar, Karanidere, Haymana -Ank.; Ömerhacılı, Kaman -Krş.; Bünyan, Pınarbaşı -Ky.; -Ed.)

► **enük** Aslan, sırtlan, kurt ve köpeğin yavrusu. (DLT 49/34) **enik** Kedi ve köpek yavrusu. (DS: İshaklı, Bolvadin, Burhaniye, Dinar, -Af.; Bağlıllı, Eğridir, Gelendost, Çavdır, Sütçüler, Atabey, Örkenez, Yalvaç, Şarkıkaraağaç, Uluğbey, Senirkent, -Isp.; Kayadibi, Kavak, Çuvalı, Yeşilova, Kuşbaba, Bucak, Karamanlı, Tefenni, Kozluca, Çebiş, -Brd.; Tavas, Çöplü, Çivril, İsabey, Ortaköy, Yukarı Seyit, Çal, -Dz.; Burhaniye, Nazilli, Karabayıt, Yenipazar, -Ay.; Tepeköy, Torbalı, Bornova, Urla -İz.; Edremit, -Ba. ve çevresi; Biga-Çkl.; Karaoğlan, Mustafa Kemal Paşa-Brs.; -Kü.; Akköy, Söğüt, Osmaneli, Pazarcık, Bozüyük, İncirli -Bil.; Ayvalı, Sivrihisar, Bozan, -Es.; Gerede, Gökçesu, İğneciler, Mudurnu, Düzce, -Bo.; Kadıköy -İst.; -Zn.; -Ks.; Kuşsaray, -Çr.; -Sn.; Çarşamba ve köyleri, Havza, Killik, -Sm.; Merzifon ve köyleri-Ama.; Zile-To.; Perşembe ve köyleri, -Or. ve köyleri; Şebinkarahisar, -Gr.; -Tr. ilçe ve köyleri; -Gm.; Ardahan, -Kr. ve köyleri; -Ezm.; Refahiye ve çevresi, -Ezc.; Doğubayazıt-Ağ.; Erciş-Vn.; Harput, Ağın-El.; Aşudu, Darende-Ml.; Besni, -Adı.; -Ur.; Kilis, -Gaz.; Afşin ve köyleri, Önsen, Hartlap, Tombak, -Mr.; Hisarcık, Yayladağı, Küçükçaylı, Kuzuculu, Dört Yol, Antakya-Hat.; Çepni, Karaöz, Gemerek, Telin, Gürün, Vazıldan, Divriği-Sv.; Boğazlıyan, İncirli-Yz.; Çokveren, Polatlı, Keskin, -Ank.; -Krş.; Erkilet, Zencidere,

Hisarcık-Ky.; Bor-Nğ.; Sille, Karaman, Uğurlu, Ermenek, Ballı, Ilgın, Arısama, Zıvarık, -Kn.; Gâvurdağı Yörükleri, Osmaniye, Kozan, Küçükçaylı, Mansurlu-Ada.; Mersin ve köyleri, Tarsus, Yapıntı, Mut, İncekum, Sökün, Silifke, -İç.; Eğmir, Elmalı, Kaş, Güzelsu, Akseki-Ant.; Bodrum, -Mğ.; Ceylanköy, Lüleburgaz-Krk.; Banarlı-Tk.)

► **iktü** Kesim için beslenen hayvan. (DLT 70/56) **ikti (1)** Annesi öldüğü için başka koyun emmeye alıştırılan kuzu ya da oğlak. (DS: Sarıca, Gölköy-Or.; Üçem, Bala-Ank.; Gözlü, Berendi, Ereğli -Kn.) (2) Çobana alışkın hayvan. (DS: Kuzköy, Ünye-Or.; Haruniye, Bahçe-Ada.)

► **keyik** Yabani hayvan (*wahş*), av hayvanı (*şayd*), herhangi bir hayvanın vahşisi (geyik, kaban, dağ keçisi vb. hayvanlar) (DLT 19/9-89/80-111/100-119/106-136/118-150/130-212/182-268/235-313/257-328/267-343/276-418/328-518/417-630/525) **keyik** Geyik, ceylan (zaby) (DLT 339/274-411/323) **keyik** Sarı inek. (DS: Şebinkarahisar-Gr.) **geyik** Memeli yabanî hayvan. (DS: Bademağacı -Ant.)

► **kölük** Yük hayvanı. (DLT 197/169) **kölük (1)** Kısarak. (DS: Eğridir -Isp.) (2) Boynuzlu olması gerektiği halde, boynuzsuz ya da kısa ve kırık boynuzlu olan hayvan: Kölük keçi. (DS: Ovasaray-Çr.; Şebinkarahisar-Gr.; -Rz.; Yusufeli-Ar.; Burç, -Gaz.; Elbistan -Mr.; Mamure, Çekerek-Yz.; Vazıldan Divriği, Gürün, Zara-Sv.; Demirli, Çiçekdağı, Ömerhacılı, Kaman, Köşker, -Krs.; Türkmen aşireti Tuzhisar, Bünyan-Ky.; Şahin, Malkara-Tk.)

► **körpe** Zamanından sonra doğan kuzu, deve yavrusu ve buzağı. (DLT 209/180) **körpe (1)** Yeni doğmuş koyun ya da keçi yavrusu. (DS: Sofular, Eğridir -Isp.; Hozat -Tn.; -Krs.; Yendiğin, Ilgın -Kn.; -İç. ve köyleri; Kaş -Ant.) (2) Yeni doğmuş buzağı. (DS: Artova-To.)

► **kulan** Yabani eşek. (DLT 115/103-136/118-209/179-214/184-496/397) **kulan** İki üç yaşında dişi tay, kısarak. (DS: -Brs.; -Kr.)

► **lāçın** Şahin. [Yırtıcı kuşlardandır.] (DLT 206/176) **laçın (1)** Kartal. (DS: -Kr.) (2) Atmaca. (DS: Karapapak köyleri, Selim, -Kr.) (3) Doğan. (DS: Merzifon-Ama.; Karapapak köyleri, Selim-Kr.)

► **tegiñ** Samur. (Martes zibelilina) (DLT 606/498) **teğın** Sincap. (DS: -Sm.; Heniske-Ama.; Bor -Nğ.; Güzelsu, Akseki-Ant.) **teyin** Sincap. (DS: Örkenez, Sücüllü, Yalvaç, Şarkikaraağaç-Isp.; -Brd.; Tavaklı, Ezine-Çkl.; Simav-Kü.; -Ks.; Mecitözü-Çr.; Çarşamba-Sm.; Taşova ve köyleri, Merzifon ve köyleri-Ama.; Gökköy, Reşadiye, Zile-To.; Bolaman, Sarıca, Gölköy-Or.; Şebinkarahisar, Gicara, Alucra-Gr.; Bağlıca, Ardanuç-Ar.; Yukarı Kale, Hacılyas, Koyulhisar, -Sv.; -Yz.; Bor -Nğ.; Çakırlar, Akşehir, Ereğli, Seydişehir, Ermenek-Kn.; Mut ve köyleri-İç.; Mahmutlu, Güzelsu, Akseki, -Ant.) **deyin** Sincap. (DS: Kırkağaç -Mn.; -Dy.; Ağın, -El.; Pütürge, Arapkir -Ml.; Keskin -Ank.) **değın** Sincap. (DS: Gelenbe, Kırkağaç -Mn.)

► **teke** Geyiklerin erkeği. (DLT 546/446) **teke** Karides. (DS: Lâpseki-Çkl.)

► **torlak** Her hayvanın cılızı.(DLT 235/204) **torlak (1)** Toy, işe alışkın olmayan (insan ya da hayvan için). (DS: Cebel-Af.; Bornova-İz.; Lâpseki -Çkl.; Boyalcak, Daday, -Ks.; Çaparkayı-Çkr.; -Sn.; Bayadı-Or.; Yavuz, Çavdarlı, Şavşat, Erkinis, Yusufeli, Bağlıca, Ardanuç-Ar.; Nizip-Gaz.; Zara, Gemerek-Sv.; -Nğ.; İbrala-Kn.; Çorlu-Tk.)(2) İki ile üç yaş arasındaki deve. (DS: Karginkörü, Köyceğiz-Mğ.) (3) İşe alışmamış, genç, toy hayvan. (DS: -Çr.) **dorlak (1)** Tavşan yavrusu. (DS: Şıhlı -Ky.) (2) Kısa boylu ve iri vücutlu köpek. (DS: Maçka köyleri -Tr.)

3.3. Derleme Sözlüğü'nde Hayvan Adı Dışında Farklı Bir Kelime Olarak Kullanılanlar

► **apa** Kıpçak lehçesinde ayı. (DLT 55/41) **apa (1)** Abla, büyük kız kardeş. (DS: İncekum, Sökün, Silifke-İç.) (2) Yürümesi gerektiği hâlde yürüyemeyen çocuk. (DS: İncesu, Dinar-Af.) (3) Sağır, dilsiz. (DS: Çayeli köyleri -Rz.) (4) Aptal. (DS: Çayeli köyleri -Rz.) (5) Arife günü. (DS: -Dz.) (6) Şimdi, sonra: Apa ben ne iş göreyim? (DS: Balıklı, Şavşat-Ar.) (7) Ağabey. (DS: Yaylagöne-To.)

► **aplan** Sıçan cinsinden bir hayvan. (DLT 72/59) **aplan** Ablak. (DS: Karaman-Kn.)

► **bala** Kuş yavrusu; genel olarak hayvan yavrusu. (DLT 403/313-482/386-547/447) **bala (1)** Çocuk, yavru, küçük. (DS: -İz.; Dombaylı, Salihli -Mn.; -İst.; -Brs.; Merzifon, köyleri-Ama çevresi; Çilehane, Reşadiye-To.; Zarşat, Kızılçakçak, Arpaçay, Taşburun, Iğdır, Göle, Posof, İrişli, Bayburt, Sarıkamış, -Kr.; Erciş -Vn.; Üstükran, -Bt.; Karaözü, Gemerek-Sv.; Polatlı-Ank.; Ereğli, Böğrüdelik, Cihanbeyli, Haha, Argıthani, Başhöyük, Kadınhanı, -Kn.; -Ada.; Büyükmanika, Saray-Tk.; Kerkük, Bulgaristan) (2) Oğlan çocuğu. (DS: Kerkük) (3) Bezden yapılmış bebek. (DS: Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri-Hat.; Çukurkuyu, Kızılca, Zengen, Bor-Nğ.) (4) Marangozların cila yapmak için kullandıkları içi pamuk dolu bez. (DS: Düzköy, Keşap-Gr.) (5) Karamuk. (DS: Alanlı-Ay.; Fethiye köyleri-Mğ.) (6) Yabanî bakla. (DS: Sürez, Bozdoğan-Ay.) (7) Buğday ve arpanın içinde bulunan mercimek şeklinde siyah tanecikler. (DS: Bozdoğan-Ay.)

► **boynak** Kertenkele. (Lacertus) (DLT 522/421) **boynak** Boynu eğri, eğri. (DS: Kızılköy-To.)

► **böy** Oğuzcada örümcek. (DLT 505/405-535/437) **boy (1)** Yem olarak kullanılan, çemen yapılan burçağa benzer bir tahıl çeşidi. (DS: Yukarıdinek, Şarkikaraağaç -İsp.; Demirşeyh, Sungurlu -Çr.; -Sm.; Şebinkarahisar-Gr.; Bayburt-Gm.; Ağın, Keban-El.; Göksun, Afşin, Elbistan-Mr.; -Sv.; Solakuşağı, Şereflikoçhisar-Ank.; Türkmen aşireti, Bünyan-Ky.; Navdalı, Mut-İç.) (2) Çökeleğe katılan kokulu bir ot. (DS: Devri, Bucak-Brd.; Aliköy, Çaycuma-Zn.; -İç.) (3) Parça, kere, miktar: Bi boy geldim bulamadım. (DS: Düzce-Bo.; Kandıra-Kc.; -Sm.; -Nğ.; Ermenek-Kn.)

► **küye** Keçe vb. şeyleri yiyen güve. (DLT 519/418) **küye** Yanık, is. (DS:-Brs.)

► **mama** Harman yerindeki kılavuz öküz. [*Bu da öküzler arasındaki öküzdür ki harman dövülürken diğer (öküzlerin) hepsi bunun etrafında döner.*] (DLT 549/449) **mama (1)** Baş: Mamamın üstüne düştüm. (DS: -Çr.) **(2)** Kısa boylu, bodur: Bizim kısarak mama kaldı. (DS: *Dutlu, Şavşat-Ar.*) **(3)** Hala. (DS: *Haydarlı, Dinar-Af.; Gönen-Isp.; Tutluca, Honaz-Dz.; Kafkas göçmenleri-İst.; İrişli, Bayburt, Sarıkamış, Selim-Kr.; Yoncalı, Doğubayazıt-Ağ.*)

► **merdek** (Ayı, domuz vb.) yavrusu. (DLT 241/210) **merdek** Mertek, kalın kereste. (DS: *Sorkuncak, Bağlılı, Eğridir, Çandır, Sütçüler-Isp.; Ereğli -Kn.*)

► **op** Argu lehçesinde, harman yerindeki kılavuz öküz. (DLT 29/15) **op** Şaşma ünlemi. (DS: -Kü.)

► **ozuk** Yarışta vb. şeylerde öne geçen (at). (DLT 45/31) **ozuk** Taze cevizin üstündeki yeşil kabuk. (DS: *Ahlat-Bt.*)

► **sugur** Dağ sıçanı. (*Marmota marmota*) [*Küçük bir hayvandır; insanın kaba etine benzer; derisinden yağmurluk yapılır.*] (DLT 183/156) **sugur** Ada tavşanı. (*Oryctolagus cuniculus*) (DLT 380/299) **suğur (1)** Söz verme, üstüne alma. (DS: *Oltu-Ezm.*) **(2)** Uğur, şans: Ceviz oyununda çok kazanırım fakat sen geldin suğurum kaçtı. (DS: *Söğüt-Bil.*)

► **torlak** Her hayvanın cılızı. (DLT 235/204) **torlak (1)** Güzel, genç, yakışıklı. (DS: *Kızılelma, Bartın-Zn.; Gerede, Nallıhan-Ank.; -Ng.; Balkı, Ilgın, -Kn.; Karaisalı-Ada.*) **(2)** Donsuz, çıplak. (DS: *Yeniköy, Kızanlık göçmenleri, Manyas, Bandırma, -Ba.; Çobanköy, Tavşanlı, Alayunt-Kü.; Kandıra-Kc.; Düzce-Bo.; İbriktepe, Sultanköy, İpsala-Ed.*) **(3)** Şalvar. (DS: *Kumburgaz-İst.*) **(4)** İyi gelişmiş ağaç fidanı. (DS: *Çal-Dz.*) **(4)** Yaşından iri, gürbüz (çocuk). (DS: -Rz.)

► **us** Akbaba, kerkes kuşu (*Vultur monachus*). (DLT 30/16-121/108-464/368) **us (1)** Sessiz, yavaş: Us yürü! (DS: -Dz.; *Heniskeköy-Ama.; Kilis-Gaz.; -Mr.*) **(2)** Özenli. (DS: -Dz.) **(3)** Sessizlik. (DS: -Ng.) **(4)** Yarar, çıkar. (DS: *Gümele, Söğüt-Bil.*)

► **üğür** At, koyun, geyik, carıye, bağırtlak kuşu ve deve gibi şeylerin sürüsü. (DLT 39/26-124/110-145/126-196/168-343/277-446/350) **üğür** Depo, ambar. (DS: *Yassıören, Kazan, Yenimahalle-Ank.*)

► **yaba kulak** Yabaku ve Yemek lehçesinde baykuş. (DLT 468/372) **yabakulak** Büyük, biçimsiz kulaklı kişi. (DS: -Ama.; *Heris, Artova-To.; Gemerek-Sv.*)

► **yarpuz** Yılan öldüren bir hayvan, firavun faresi. (*Herpestes ichneumon*) (DLT 461/365) **yarpuz (1)** Yabannanesi. (DS: *Şebinkarahisar, -Gr. ve köyleri; Uluşiran, Şiran-Gm.; -Ağ.; Cenciğe-Ezc.; Erciş-Vn.; Ağın-El.; -Ml.; Nizip-Gaz.; -Ur.; Izgın, Elbistan-Mr.; -Sv.; Üçem, Bala, Gürcü, Kızılcahamam-Ank.*) **(2)** Yabanıl pancar. (DS: *Bulanık-Mş.*) **(3)** Mısır püskülü. (DS: -Uş.) **(4)** Talaş, yonga. (DS: -İz.)

4. SONUÇ

Dîvânü Lügâti't-Türk'te bulunan hayvan adlarının Derleme Sözlüğündeki kullanımlarıyla ilgili olarak yapılan bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Çalışma sonucunda 272 hayvan adı tespit edilmiştir. Bu hayvanlar cins (tür) bakımından sınıflandırıldığında; kuşlar, binek ve yük hayvanları, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar, balıklar ve suda yaşayan diğer hayvanlar, kümes hayvanları, yaban hayvanları, sürüngenler, sinek/böcek/haşerat, ev hayvanları ve diğerleri olmak üzere 10 ayrı kategoriye ayrılmıştır. Kuşlar, binek ve yük hayvanları, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar ve yaban hayvanlarıyla ilgili kelime sayısında diğer kategorilere bakarak daha zengin bir kullanım göze çarpmaktadır. Kâşgarlı'nın yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik özellikleriyle, kısaca toplumsal hayatın bütün yönleriyle işlendiği sözlükte hayvancılık, tarım ve avcılıkla ilgili kelimelerin daha yoğun olması gayet doğal bir sonuç olarak görülebilir.
2. *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te kullanılan hayvan adlarından Derleme Sözlüğü'ne ulaşanlarının toplam sayısı 61'dir. *(Bu sayının içine ölçünlü dille örtüşen hayvan adları dâhil edilmemiştir.)*
3. Derleme Sözlüğü'nde hâlen aynı anlamda kullanılan hayvan adlarının sayısı 29'dur. *[ağıt, balıkçın, botu, botuk, boymul, bugra, buzagu, bürge, çapak, çekik, çepiş, çetük, erkeç, karakuş, keler, kıl kudruk, kız kuş, sakırku, sanduvaç, suñkur, suw sığırı, tođ, toklı, torum, ügi, ügür, üyez, yılkı, yügrük at]*
4. Derleme Sözlüğü'nde farklı bir hayvan adı olarak kullanılan kelimelerin sayısı ise 16'dır. *[azıglıg, azma, böke, böri, bugra, çulık, enük, iktü, keyik, kölük, körpe, kulan, lāçın, tegiñ, teke, torlak]*
5. Derleme Sözlüğü'nde hayvan adı dışında farklı bir kelime olarak kullanılan kelimelerin sayısı 16'dır. *[apa, aplan, bala, boynak, böy, küye, mama, merdek, op, ozuk, sugur, torlak, us, ügür, yaba kulak, yarpuz]*

Bu çalışmayla hem Türkçenin ilk sözlüğü olma niteliği taşıyan *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te kullanılan hayvan adları ortaya çıkarılmış hem de Orta Türkçe döneminde kullanılan hayvan adlarının günümüz Anadolu ağızlarındaki durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak bugünkü Anadolu ağızlarında *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te kullanılan hayvan adlarının aynı şekilde kullanımının hâlen oldukça yoğun olduğu söylenebilir. Yine bu kelimelerin farklı bir hayvan adı olarak da kullanımları mevcuttur. Yine kelimelerin hayvan adı dışında farklı bir kelime olarak kullanımları da oldukça yoğundur. Türkçenin tarihî seyrinin derinliği ve konuşulduğu coğrafyanın büyüklüğü düşünüldüğünde bu izlerin hâlen Anadolu coğrafyasında

varlığını sürdürmesi dikkate değer bir husus olarak görünmektedir. Dillerle ilgili tarihsel serüveni söz varlığı açısından yaşatması bakımından ağızların önemi çok açıktır. Bilhassa Orta Türkçe gibi Türkçenin tarihsel olarak uzak bir dönemine ait söz varlığının günümüz Anadolu ağızlarında halen kalıntılarının bulunması, Türkçenin tarihsel süreçte erozyona uğramaya çok fazla maruz kalmadığı şeklinde açıklanabilir. Kaybolan söz varlığının ise zaman içinde başka kelimelere yerini bırakan yapılarla meydana geldiği düşünülebilir. Araştırmada kullandığımız *Derleme Sözlüğü* dışında bazı kelimelerin Anadolu ağızlarında hâlen yaşadığı düşünüldüğünde bu hacmin daha da büyük olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Kısaltmalar

DLT <i>Dîvânü Lügâti't-Türk</i>	Ed. (Edirne)	Mn. (Manisa)
	El. (Elazığ)	Mr. (Maraş)
DS <i>Derleme Sözlüğü</i>	Ezc. (Erzincan)	Md. (Mardin)
Ada. (Adana)	Ezm. (Erzurum)	Mğ. (Muğla)
Adı. (Adıyaman)	Es. (Eskişehir)	Mş. (Muş)
Af. (Afyonkarahisar)	Gaz. (Gaziantep)	Nş. (Nevşehir)
Ağ. (Ağrı)	Gr. (Giresun)	Nğ. (Niğde)
Ama. (Amasya)	Gm. (Gümüşhane)	Or. (Ordu)
Ank. (Ankara)	Hak. (Hakkâri)	Rz. (Rize)
Ant. (Antalya)	Hat. (Hatay)	Sk. (Sakarya)
Ar. (Artvin)	Isp. (Isparta)	Sm. (Samsun)
Ay. (Aydın)	İç. (İçel)	Sr. (Siirt)
Ba. (Balıkesir)	İst. (İstanbul)	Sn. (Sinop)
Bil. (Bilecik)	İta. (İtalyanca)	Sv. (Sivas)
Bn. (Bingöl)	İz. (İzmir)	Tk. (Tekirdağ)
Bt. (Bitlis)	Kr. (Kars)	To. (Tokat)
Bo. (Bolu)	Ks. (Kastamonu)	Tr. (Trabzon)
Brd. (Burdur)	Ky. (Kayseri)	Tn. (Tunceli)
Brs. (Bursa)	Krk. (Kırklareli)	Ur. (Urfa)
Çkl. (Çanakkale)	Krş. (Kırşehir)	Uş. (Uşak)
Çkr. (Çankırı)	Kc. (Kocaeli)	Vn. (Van)
Çr. (Çorum)	Kn. (Konya)	Yun. (Yunanca)
Dz. (Denizli)	Kü. (Kütahya)	Yz. (Yozgat)
Dy. (Diyarbakır)	ML. (Malatya)	Zn. (Zonguldak)

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2008). Kaşgarlı Bin Yaşında. *Türk Dili*, 683, Ankara, 479-483, 2008.
- Aksan, D. (2000). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (1997). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınları.
- Aksan, D. (1999). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Atabay, N. vd. (2003). *Sözcük Türleri*. 2. Basım. İstanbul.
- Aydoğanlar, E. (2012). İrk Bitig’de Hayvan Adları ve Hayvanlarla İlişkili Kavramlar. *IJSES Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. 2(1): 27-30.
- Bozkaplan, Ş. A. (2007). Kutadgu Bilig’deki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 2(4): 1110-1118.
- Doğan, L. (2002). Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ankara: TDK Yayınları, 615-659.
- Ercilasun, A. B. (2006). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. 3. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2002). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gümüştatam, G. (2011). Kavram Alanları Açısından Kıbrıs Türklerince Hayvanlara Verilen Adlar. *Diyelektolog*, 3: 11-32.
- İlhan, N. ve Şenel, M. (2008a). Divânü Lügâti’t-Türk’e Göre Av, Avcılık Ve Hayvancılıkla İlgili Kelimeler ve Kavram Alanları. *Turkish Studies*, 3 (1), 259-277.
- İlhan, N. ve Şenel, M. (2008b). *Av Hayvanlarının Kişi Adlarındaki Yansıması. Av ve Avcılık Kitabı* (Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun). İstanbul: Kitabevi Yayınları, 321-336.
- Kaçalın, M. (2008). Divanü Lugati’t-Türk Üzerine Birkaç Söz. *Türk Dili*, 683, 528-542.
- Kara, M. (2006). Asya Toplumlarında Ortak Bir Kültür Ögesi: On İki Hayvanlı Takvim. *Proceedings of the Second International Conference of Asian Philosophical Association*, 331-341.
- Kâşgarlı, M. (2005). *Divânü Lugâti’t-Türk (Çeviri, Uyarlama, Düzenleme)* (Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Kâşgarlı, M. (2014). *Divânü Lugâti’t-Türk (Giriş, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin)* (Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun & Ziyat Akkoyunlu). Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Mert, O. (2007). Kazak Türkçesi’nde Hayvan Adlarıyla Kurulan Atasözleri. *Kazakistan ve Türkiye’nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslararası Sempozyumu*, 21-23 Mayıs, *Bildiriler* (Editör: Doç. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR - Yrd. Doç. Dr. Bedri AYDOĞAN), Almatı, 297-312.
- Özkartal, M. (2012). Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış (Dede Korkut Kitabı’ndan Örnekler). *Millî Folklor*, 24(94): 58-71.
- Ross, E. D. (1994). *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü*. (Çev. Emine Gürsoy Naskali), Ankara: TDK Yayınları.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya 'Da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. (Çev.: Aykut Kazancıgil-Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yay.
- Sağlık, S. (2009). Türkmen Türkçesinde Hayvan Adlarının Olumsuz Anlamda Kullanımları Üzerine. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1 (2/1): 16-27.
- Sümer, F. (1983). *Türklerde Atçılık ve Binicilik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Tavkul, U. (2007). Kültürel Etkileşim Açısından On İki Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4(1), Ankara, 25-45.
- Tokyürek, H. (2013). Eski Uygurcada Hayvan Adları ve Bunların Kullanım Alanları. *Türklük Bilimi Araştırmaları (Tübar)*, XXXIII, 221-281.
- Türk Dil Kurumu. *Derleme Sözlüğü I-VI*. Birleştirilmiş Tıpkı Basım. Ankara: TDK Yayınları. 2009.
- Türk Dil Kurumu. *Tarama Sözlüğü I-VI*. Birleştirilmiş Tıpkı Basım. Ankara: TDK Yayınları. 2009.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük I-İ*. Ankara: TDK Yayınları 8.Baskı, 1998.
- Türk Dil Kurumu. *Türkiye’de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Türk Dil Kurumu. *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK Yayınları 24. Baskı, 2005.
- Türkçe sözlük I. Ankara: TDK Yayınları, 1998.
- Uçar, İ. (2013). Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarından Türetilmiş Bitki Adları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(1): 1-19.

EXTENDED ABSTRACT

Dîvânü Lügâti’t-Türk written in the period of Karahanlı is an important work of the Middle Turkish period. It is the first known dictionary of Turkish prepared by Kâşgarlı Mahmut bin

Hüseyin bin Muhammed, is not only a dictionary but also an encyclopaedic work. The work gives us information about the Turkish stature of the period, the differences between the Turkish of these tribes, and most importantly the vocabulary of the period. Dîvânü Lügâti't-Türk an encyclopedic dictionary, is an extensive dictionary which gives us information about the Turkish tribes of that period, the differences between the Turkish of these tribes and most importantly the words. DLT, which means "Divan of the Turkish Dialects", gives information about the Turkish communities in the period of the author of the work and their language, voice, form, meaning and vocabulary. This is the most important cultural treasure of Turkish, which has been created to show that Turkish is a language that does not fall behind Arabic. The basic vocabulary of DLT is Karahanlı (Hakaniye) Turkish, which is the written language of the period and country of which Kaşgarlı is a member, is called Turkish by the author. In addition, the languages of the closest tribes to the area of spread of Hakaniye Turkish were included. These are Çiğil, Yağma, Karluk, Yemek, Oğuz, Bulgarian, Suvar, Argu, Kençek and Basmıl. Kashgarli Mahmud worked as a field researcher when he created his work, thus successfully identifying the grammatical rules of the Turkish language for the first time. DLT should not be considered a dictionary only. It's a unique work for us to learn the status, structure and features of the Turkish literature in the eleventh century. While giving his grammatical features, Kaşgarlı Mahmud followed the same path in his presentation of literature material, as well as other dialects outside his dialect. He not only wrote his own tribe literature material, but also transcribed the literary material of all the Turkish tribes that he lived in his time. The vocabulary used by the Turkish communities, which lead a nomadic life, is related to the social life they live naturally. At the center of the social life of Turkish communities living in this period are animals. Since the ancient Turks were hunter-gatherer lifestyle, their relations with animals developed in the form of competition and solidarity. They hunted, tame, and used them for the continuity of their lives. The process of evacuating the Turks to the steppe nomadic people and the process of domesticating and using the animals were developed together. The process of evacuating the Turks to the steppe nomadic people and the process of domesticating and using the animals were developed together. In the belief of Tengrism of the animism origin, which is present in the Turks, they also respected the animals. They have seen creatures more powerful which run faster than themselves, better floats, can fly. That's why they respected them. The animals are given cosmic roles, and in most of the creation myths the animal is in the foreground. These beings, which are at the center of their lives economically, are the sacred beings of respect for them. It was believed that some of the sacred animals were taken from the sky by God. Again, the

belief that human descendants come from some animals is dominant. The animals are considered as ancestor and mother-father and the belief that God's spirits are bestowed upon them is very powerful. The greatest origins of myth are associated with the wolf. This would be the biggest answer to the importance of the role of animals. Derivation from the wolf, often seen in Turkish mythology. Wolf is one of the most important sacred animals. It has the property of being a master, father, savior and guide. It has found its place in many epics. The greatest origins of myth are associated with the wolf. This would be the biggest answer to the importance of the role of animals. Derivation from the wolf, often seen in Turkish mythology. Wolf is one of the most important sacred animals. It has the property of being a master, father, savior and guide. It has found its place in many epics. Bozkurt-Gök Börü, Akkurt, Kızılkurt are called. In the epics and culture of the tribes, it is also referred to as börü, börcü and assena. In Dede Korkut Stories, Oguz Kagan Epic, Chinese sources and almost all Turkish epics we see examples from the special interest and respect of the Turks with wolves. The savior, the guide attributed to him, carries the title of the messenger of God in many sources and epics. Killing a wolf is not welcome. The animal killed by the wolf is not considered dirty, its meat is eaten. Because the wolf strangles an animal first and then eats. The wolf has become a national symbol and used in crests and flags. The most powerful, predatory and wild animal of the steppe has been regarded as sacred by the people it has harmed. It had more admiration than hostility. Turks have used animals names in their names and degrees. They have associated the strong structures of animals, speed, cunning and various aspects with themselves. Almost all the animals take place in the Turkish epics. The roles of animals are very important and have a sacred duty, which they represent as religious. Horse, wolf, deer, sheep and eagle are the most important of sacred animals. Another sacred animal for the Turks is the horse. Horse is an animal of great power and importance in terms of Turkish history. According to the Turkish belief, the horse came down from the sky and was presented directly to the humanity by the Tengri. Horses have an unimaginative role throughout life. Comrade, friend, war vehicle, load-bearing and nutrient offering this faithful animal has been the subject of epics, every legend has been mentioned. They are also known as loyal friends of valiant warriors. The horse, which has been tamed by the beginning of nomadic life, has a strong place in the eyes of Central Asian peoples. The Shamans would ride horses from time to time to reach the sky. In this study, the traces of animal names used in *Dîvânü Lügâtî't-Türk*, which is the first dictionary of Turkish language, are tried to be determined in today's Anatolian dialects. The use of the vocabulary existence belonged to middle Turkish period in Anatolian dialects will release dues related to its dominating structure during the ages.